

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кафедра конституційного права та прав людини

**ЗАТВЕРДЖУЮ**

Перший проректор НАВС  
полковник поліції

**Станіслав ГУСАРЄВ**

24.09.2021

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ  
КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ**

*Статус дисципліни:* minor (вибіркова)

*Рівень вищої освіти:* другий

*Ступінь вищої освіти:* магістр

*Галузі знань:* 08 Право

*Спеціальність:* 081 Право

*Освітня програма:* «Право»

*Форми здобуття вищої освіти:* денна

*Мова навчання:* українська

*Навчальний рік розроблення:* 2021

*Форма підсумкового контролю:* залік



**Київ - 2021 рік**

**Розробники:**

**Богдан Калиновський** – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ

**Катерина Сьох** – кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри конституційного права та прав людини протокол від 17.09.2021 № 3.

Завідувач кафедри конституційного права та прав людини \_\_\_\_\_ **Богдан КАЛИНОВСЬКИЙ**

Схвалено науково-методичною радою НАВС  
Протокол від 24.09.2021 № 1

Голова науково-методичної ради \_\_\_\_\_ **Станіслав ГУСАРЄВ**

Результати перегляду робочої програми навчальної дисципліни

Робоча програма переглянута на 20\_/20\_ н.р. без змін, зі змінами (Додаток \_\_\_\_).

протокол засідання кафедри  
від \_\_\_\_\_.\_\_\_\_.2021 № \_\_\_\_

протокол науково-методичної ради  
від \_\_\_\_\_.\_\_\_\_.2021 № \_\_\_\_

Завідувач кафедри **Богдан КАЛИНОВСЬКИЙ**

Голова НМР

**Станіслав ГУСАРЄВ**

протокол засідання кафедри  
від \_\_\_\_\_.\_\_\_\_.2021 № \_\_\_\_

протокол науково-методичної ради  
від \_\_\_\_\_.\_\_\_\_.2021 № \_\_\_\_

Завідувач кафедри **Богдан КАЛИНОВСЬКИЙ**

Голова НМР

**Станіслав ГУСАРЄВ**

протокол засідання кафедри  
від \_\_\_\_\_.\_\_\_\_.2021 № \_\_\_\_

протокол науково-методичної ради  
від \_\_\_\_\_.\_\_\_\_.2021 № \_\_\_\_

Завідувач кафедри **Богдан КАЛИНОВСЬКИЙ**

Голова НМР

**Станіслав ГУСАРЄВ**

протокол засідання кафедри  
від \_\_\_\_\_.\_\_\_\_.2021 № \_\_\_\_

протокол науково-методичної ради  
від \_\_\_\_\_.\_\_\_\_.2021 № \_\_\_\_

## 1. Загальні відомості про навчальну дисципліну

**Предметом** вивчення навчальної дисципліни є коло питань та проблем, пов'язаних із основними напрямками сучасної конституційною реформою в Україні, зокрема, основ теорії конституціоналізму, сучасної гуманітарної реформи в Україні, конституційно-правової основи організації і здійснення державної влади в Україні.

Дисципліна «Конституційна реформа в Україні» забезпечує теоретичну та практичну підготовку здобувачів вищої освіти ступеня магістр щодо сутності і змісту конституційно-правових процесів які відбуваються в Україні.

### **Мета та завдання навчальної дисципліни**

Метою викладання навчальної дисципліни «Конституційна реформа в Україні» полягає в тому, щоб надати слухачам та студентам комплексне юридичне уявлення про становлення конституційних процесів та їх вплив на розвиток України, визначити вплив конституційної реформи на функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни «Конституційна реформа в Україні» є набуття теоретичних знань та практичних умінь і навичок щодо сучасних прийомів та способів застосування норм Конституції України, конституційних законів та інших нормативно-правових актів України.

### **Перереквізити:**

Теорія держави та права, Конституційне право, Міжнародне право, Право Європейського Союзу, Міжнародний захист прав людини, Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності.

**Постреквізити:** Актуальні проблеми конституційного та муніципального права в Україні .

**Програмні компетентності** (інтегральні, загальні та фахові) відповідно до освітньо-професійної програми підготовки здобувачів ступеня магістр:

**Інтегральна компетентність:** Здатність розв'язувати задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері права.

### **Загальні компетентності:**

– Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел (ЗК-3);

### **Фахові компетентності:**

– Здатність застосовувати принципи верховенства права для розв'язання складних задач і проблем, у тому числі, у ситуаціях правової невизначеності (ФК 1);

– Здатність аналізувати та оцінювати вплив правової системи Європейського Союзу на правову систему України (ФК 2);

– Здатність оцінювати взаємодію міжнародного права та міжнародних правових систем з правовою системою України (ФК 4);

– Здатність використовувати сучасні правові доктрини та принципи у правотворчості та в процесі застосування інститутів публічного і приватного права, а також кримінальної юстиції (ФК 5);

- Здатність обґрунтовувати та мотивувати правові рішення, давати розгорнуту юридичну аргументацію (ФК 6);
- Здатність розвивати та утверджувати етичні стандарти правничої діяльності, стандарти професійної незалежності та відповідальності правника (ФК 12);
- Здатність самостійно готувати проекти актів правозастосування, враховуючи вимоги щодо їх законності, обґрунтованості та вмотивованості (ФК 15).

#### **Програмні результати навчання:**

- Оцінювати природу та характер суспільних процесів і явищ, і виявляти розуміння меж та механізмів їх правового регулювання (ПРН 1);
- Обґрунтовано формулювати свою правову позицію, вміти опонувати, оцінювати докази та наводити переконливі аргументи (ПРН 6);
- Дискутувати зі складних правових проблем, пропонувати і обґрунтовувати варіанти їх розв'язання (ПРН 7);
- Генерувати нові ідеї та використовувати сучасні технології у наданні правничих послуг (ПРН 9);
- Проводити порівняльно-правовий аналіз окремих інститутів права різних правових систем, враховуючи взаємозв'язок правової системи України з правовими системами Ради Європи та Європейського Союзу (ПРН 12);
- Мати практичні навички розв'язання проблем, пов'язаних з реалізацією процесуальних функцій суб'єктів правозастосування (ПРН 15);
- Інтегрувати необхідні знання та розв'язувати складні задачі правозастосування у різних сферах професійної діяльності (ПРН 17).

**Знання, уміння, навички.** Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти магістра повинні:

#### ***знати:***

- поняття та сутність конституційного права та конституціоналізму;
- основні напрями розвитку гуманітарної реформи в Україні;
- механізми захисту прав людини та громадянина в Україні;
- практичні аспекти звернення до ЄСПЛ, порядок розгляду заяв;
- сутність народного волевиявлення в Україні;
- особливості розвитку парламентаризму та його сутність;
- правовий статус глави держави;
- правовий статус виконавчої влади в Україні;
- основні аспекти розвитку правосуддя в Україні;
- поняття конституційної скарги та порядок звернення до Конституційного суду України;
- перспективи розвитку місцевого самоврядування в умовах сучасності;

#### ***уміти:***

- давати усні та письмові аргументовані відповіді з питань навчальної дисципліни;
- аналізувати нормативно-правові акти України та давати правову оцінку;

- здійснювати співвідношення національного та міжнародного законодавства;
- формулювати шляхи та способи процесу інформатизації у галузі права
- визначати вплив правової регіоналізації та локалізації на національну правову систему;
- використовувати теоретичні знання в юридичній практиці;
- здійснювати правову експертизу національних та міжнародних правових актів, давати кваліфіковані юридичні висновки;
- визначати проблеми процесу узгодження міжнародного права і національних правових систем.
- формулювати шляхи, принципи, фори та методи трансформації правової системи України.

**навички:**

- використовувати понятійно-категоріальний апарат при вирішенні правових проблем;
- здійснювати власні наукові дослідження з проблем, що входить до предмету початкової дисципліни;
- застосувати теоретичні знання для високопрофесійного виконання службових обов'язків в процесі реалізаційної та правозастосовної діяльності;
- практично застосовувати набуті знання при підготовці дисертаційного дослідження, наукових статей, тез;
- формулювати та обґрунтовувати правові висновки, пропозиції, рекомендації.

**Мова навчання:** українська мова.

**Консультативну допомогу здобувачі вищої освіти** можуть отримати у науково-педагогічних працівників кафедри конституційного права та прав людини НАВС, які безпосередньо проводять заняття або звернувшись з письмовим запитом на електронну пошту за адресою: [k003@naiu.kiev.ua](mailto:k003@naiu.kiev.ua).

## 2. Структура навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів ECTS – 3	Галузь знань Право	Міног/вибіркова
	Спеціальність (081)	
Кількість розділів – 1	Ступінь вищої освіти: магістра	Рік підготовки
		2-й
Семестр		
3-й		
Загальна кількість годин – 90		Лекції
		10 год.
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи – 4		Семінарські
		16 год.
	Практичні	
	4 год.	
	Самостійна робота	
	60 год.	
	Вид контролю:	
	залік	

### 3. Тематичний план

Назви розділів і тем	Кількість годин										
	денна форма						заочна форма				
	Всього	у тому числі					всього	у тому числі			
		Л	С	П	С. р.	Місце провед.		Л	С	П	С. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
<b>Розділ 1. Назва</b>											
Тема 1. Конституційне право в умовах конституційної реформи в Україні	12	2	2		8						
Тема 2. Захист прав людини та громадянина в Україні в умовах сучасності	12	2	2	2	6						
Тема 3. Народне волевиявлення: останні тенденції змін	10		2		8						
Тема 4. Парламентська реформа в Україні	12	2	2		8						
Тема 5. Конституційно-правовий статус глави держави та його вдосконалення в Україні	10		2		8						
Тема 6. Виконавча влада в Україні: особливості функціонування та реформування	12	2	2		8						
Тема 7. Судова влада в Україні: особливості функціонування та реформування	12	2	2	2	6						
Тема 8. Місцеве самоврядування в умовах конституційної реформи	10		2		8						
<b>Всього:</b>	<b>90</b>	<b>10</b>	<b>16</b>	<b>4</b>	<b>60</b>						

**Підсумковий контроль – залік**

### 4. Плани семінарських та практичних занять

#### Тема 1. Конституційне право в умовах конституційної реформи в Україні

*Лекційне заняття - 2 год.*

*Семінарське заняття – 2 год.*

#### План лекції:

1. Конституційне право України: сучасна вітчизняна теорія розуміння
2. Система галузі конституційного права України: останні тенденції змін.
3. Джерела конституційного права України: основні конституційно-правові інтерпретації
4. Конституційно-правова відповідальність як особливий вид юридичної відповідальності
5. Теорія конституціоналізму: поняття, ознаки, основні положення

#### Питання до семінарського заняття:

1. Конституційне право України: сучасна європейська та вітчизняна теорія розуміння
2. Система галузі конституційного права України: останні тенденції змін

3. Джерела конституційного права України: основні конституційно-правові інтерпретації
4. Конституційно-правова відповідальність як особливий вид юридичної відповідальності
5. Теорія конституціоналізму: поняття, ознаки, основні положення
6. Конституція України: поняття, юридичні властивості, структура, види та процедура внесення змін та доповнень
7. Поняття, етапи та основні напрямки новітньої конституційної реформи в Україні

**Додаткові питання для підготовки до семінарського заняття:**

1. Яке місце та роль конституційного права в системі національного права України?
2. Що таке конституційно-правова норма та яка їх специфіка?
3. Які підстави класифікації конституційно-правових норм?
4. В чому особливості конституційно-правових принципів та інститутів?
5. В чому особливість предмету, системи, джерел та функцій науки конституційного права?
6. Який порядок прийняття, введення в дію Конституції України та внесення до неї змін?
7. Визначте поняття, основні етапи та головні напрямки новітньої конституційної реформи в Україні.

**Тема 2. Захист прав людини та громадянина в Україні в умовах сучасності**

*Лекційне заняття - 2 год.*

*Семінарське заняття – 2 год.*

*Практичне заняття – 2 години*

**План лекції:**

1. Поняття, види та елементи конституційно-правового статусу людини і громадянина: ліберальна теорія розуміння.
2. Громадянство як елемент правового статусу людини і громадянина в Україні: сучасне законодавче визначення.
3. Правовий статус біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, іноземців та осіб без громадянства.
4. Конституційно-правовий механізм забезпечення прав та свобод людини і громадянина: конституційні аспекти створення та функціонування.
5. Порядок звернення та розгляд заяв в Європейського суду з прав людини.
6. Практика Європейського суду з прав людини щодо забезпечення основних прав і свобод людини та громадянина в Україні.

**Питання до семінарського заняття:**

1. Поняття, види та елементи конституційно-правового статусу людини і громадянина: ліберальна теорія розуміння



2. Правосуб'єктність та принципи конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні: міжнародно-правові аспекти
3. Громадянство як елемент правового статусу людини і громадянина в Україні: сучасне законодавче визначення
4. Новітнє вітчизняне законодавство про правовий статус іноземців та осіб без громадянства
5. Конституційно-правовий статус біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту
6. Природньо-правове та позитивістське розуміння конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні
7. Поняття, ознаки та класифікація гарантій реалізації прав та свобод людини і громадянина в Україні
8. Конституційно-правовий механізм забезпечення прав та свобод людини і громадянина: конституційні аспекти створення та функціонування

#### **Практичні завдання:**

1. Сформулюйте схематично особливості правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні.
2. Визначте основні принципи та напрями державної політики протидії торгівлі людьми в Україні.
3. Порядок доступу до публічної інформації в Україні.
4. Здійсніть аналіз реалізації свободи пересування та вільного вибору місця проживання в Україні.
5. Здійснити формально-юридичний аналіз Рішення Конституційного Суду України від 4 березня 2004 року № 5-рп у справі про доступність і безоплатність освіти.
6. Здійснити формально-юридичний аналіз Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2001 року № 4-рп у справі щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання.

#### **Додаткові питання для підготовки до семінарського та практичного заняття:**

1. Визначте основні принципи правового статусу людини і громадянина та їх конституційне закріплення.
2. Які принципи використовуються для визначення громадянства дитини за народженням?
3. Який порядок перетину державного кордону України іноземцями та особами без громадянства?
4. Яким чином відбувається виконання рішень, прийнятих з питань громадянства України?
5. Які права та обов'язки іноземці та особи без громадянства не можуть реалізувати на рівні з громадянами України?
6. В чому особливості громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав і свобод людини та громадянина?
7. В чому зміст конституційного військового обов'язку?

8. Що означає шанувати державні символи?

### **Тема 3. Народне волевиявлення: останні тенденції змін**

*Семінарське заняття - 2 год.*

#### **Питання до семінарського заняття:**

1. Демократія: поняття, форми реалізації та напрямки трансформування
2. Вибори: поняття, функції, види, перспективи удосконалення
3. Виборче право: об'єктивно-суб'єктивні інтерпретації
4. Принципи виборчого права України
5. Виборчі системи та їх удосконалення в Україні
6. Виборчий процес: поняття та стадії
7. Впровадження інших форм безпосередньої демократії в Україні
8. Референдум, як форма реалізації народного суверенітету в Україні
9. Види та предмет референдумів
10. Призначення та проведення референдумів (референтний процес)

#### **Додаткові питання для підготовки до семінарського заняття:**

1. В чому особливості пропорційної виборчої системи та які існують її різновиди?
2. Що таке пасивне та активне виборче право?
3. В чому відмінність виборів від референдумів?
4. Чим відрізняється виборчий процес від референдумного?
5. Відповідальність за порушення виборчих прав громадян.

### **Тема 4. Парламентська реформа в Україні**

*Лекційне заняття - 2 год.*

*Семінарське заняття - 2 год.*

#### **План лекції:**

1. Поняття, ознаки та головні напрямки парламентської реформи
2. Верховна Рада – парламент України. Поняття та ознаки парламенту. Види парламентів
3. Чисельний склад, структура та строк повноважень Верховної Ради України
4. Компетенція та акти Верховної Ради України
5. Статус народного депутата України
7. Сесії Верховної Ради України

#### **Питання до семінарського заняття:**

1. Поняття та ознаки парламенту. Види парламентів. Верховна Рада - парламент України.
2. Чисельний склад та структура Верховної Ради України. Строки повноважень Верховної Ради України. Дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.
3. Компетенція та акти Верховної Ради України
4. Конституційно-правовий статус народного депутата України.
5. Сесія Верховної Ради України. Розгляд питань на пленарних засіданнях Верховної Ради України

6. Комітети і комісії Верховної Ради України: порядок формування, склад, форми роботи, акти
7. Депутатські фракції та групи Верховної Ради України. Міжфракційне депутатське об'єднання. Коаліція депутатських фракцій та груп. Погоджувальна рада депутатських фракцій та груп
8. Поняття та стадії законодавчого процесу. Особливості проходження конституційних законів
9. Спеціальні парламентські процедури: загальна характеристика
10. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: функції та повноваження
11. Рахункова палата: сучасні зміни статусу та діяльності

#### **Додаткові питання для підготовки до семінарського заняття:**

1. В чому особливості імперативного мандату народного депутата України?
2. Який порядок проведення надзвичайних сесій Верховної Ради України?
3. Що таке промульгація закону?
4. В яких офіційних джерелах відбувається публікація прийнятих законів України?
5. В чому особливості конституційно-правового статусу Рахункової палати?

### **Тема 5. Конституційно-правовий статус глави держави та його вдосконалення в Україні**

*Семінарське заняття - 2 год.*

#### **Питання до семінарського заняття:**

1. Новітня історія становлення інституту глави держави в Україні: уроки недалекого минулого
2. Місце та роль Президента України у механізмі сучасної державної влади
3. Конституційно-правовий статус Президента України: поняття та структура
4. Порядок обрання глави держави України та вступ його на пост
5. Повноваження та форми роботи Президента України – центральний елемент його конституційно-правового статусу
6. Акти Президента України та їх місце системі законодавства України
7. Сучасне вітчизняне та зарубіжне законодавство про підстави та порядок дострокового припинення повноважень глави держави
8. Консультативно-дорадчі та допоміжні органи при Президентові України

#### **Додаткові питання для підготовки до семінарського заняття:**

1. Які повноваження Президента України в сфері національної безпеки та оборони України?
2. Яка процедура усунення Президента України з поста в порядку імпичменту?
3. Які етапи проведення виборів Президента України?
4. Які повноваження виконує Адміністрація Президента України?

## **Тема 6. Виконавча влада в Україні: особливості функціонування та реформування**

*Лекційне заняття - 2 год.  
Семінарське заняття – 2 год.*

### **План лекції:**

1. Поняття, ознаки, функції та система виконавчої влади в Україні
2. Конституційний статус Кабінету Міністрів України
3. Склад, порядок формування складу, форми діяльності та акти Кабінету Міністрів України
4. Центральні органи виконавчої влади в Україні
5. Місцеві органи виконавчої влади: система, порядок формування, повноваження

### **Питання до семінарського заняття:**

1. Поняття, ознаки та система виконавчої влади в Україні.
2. Конституційний статус Кабінету Міністрів України.
3. Склад та порядок формування Кабінету Міністрів України.
4. Компетенція Кабінету Міністрів України.
5. Порядок проведення засідань Кабінетом Міністрів України.
6. Акти Кабінету Міністрів України
7. Припинення повноважень Кабінету Міністрів України
8. Апарат Кабінету Міністрів України
9. Центральні органи виконавчої влади: сучасне оновлення системи
10. Міністерство України як основний центральний орган виконавчої влади.
11. Місцеві органи виконавчої влади: сучасний стан та перспективи реформування

### **Додаткові питання для підготовки до семінарського заняття:**

1. Які повноваження виконує апарат Кабінету Міністрів України?
2. В чому особливості кожного виду центральних органів виконавчої влади України?
3. Яка процедура призначення та звільнення голови місцевої державної адміністрації?
4. Яка процедура розробки та прийняття актів Кабінету Міністрів України?

## **Тема 7. Судова влада в Україні: особливості функціонування та реформування**

*Лекційне заняття - 2 год.  
Семінарське заняття - 2 год.  
Практичне заняття -2 год.*

### **План лекції:**

1. Поняття та сутність судової влади в Україні.
2. Конституційні засади та принципи правосуддя
3. Система судових органів в Україні.
4. Статус суддів в Україні.

5. Склад, порядок формування та повноваження Конституційного Суду України.
6. Вища рада правосуддя: склад та повноваження.
7. Конституційні основи організації та діяльності прокуратури.

#### **Питання до семінарського заняття:**

1. Судова влада як одна з гілок державної влади. Ознаки та функції судової влади.
2. Суд як орган судової влади, судова система України.
3. Правосуддя - спосіб реалізації судової влади. Правосуддя і судочинство як форма його здійснення.
4. Судова система України та її загальна характеристика.
5. Основні напрямки судово-правової реформи в Україні.
6. Загальні положення статусу судді.
7. Суддівське самоврядування та організаційне забезпечення діяльності судів.
8. Порядок утворення та повноваження Конституційного Суду.
9. Організація та діяльність Конституційного Суду.
10. Правовий статус судді Конституційного Суду.
11. Особливості конституційного провадження.

#### **Практичні завдання:**

1. Зобразіть схематично систему судової гілки влади.
2. Розкрийте порядок функції та повноваження місцевих судів.
3. Проаналізуйте нормативно-правову базу що стосується правосуддя в Україні.
4. Порівняйте судову систему України до реформи та після реформування, внесіть свої пропозиції щодо покращення.

#### **Додаткові питання для підготовки до семінарського заняття:**

1. Поняття та значення судової влади. Засади її організації та співвідношення з іншими гілками влади.
2. Поняття, основні риси та принципи правосуддя.
3. Судова система України та її загальна характеристика.
4. Спеціалізація суду як принцип побудови судової системи.
5. Як ви розумієте поняття “принципи правосуддя”?
6. Які принципи правосуддя проголошені у міжнародно-правових документах і як вони реалізуються в чинному законодавстві України?
7. Які суди складають судову систему України?

#### **Тема 8. Місцеве самоврядування в умовах конституційної реформи**

*Семінарське заняття – 2 год.*

1. Поняття, ознаки та теорії місцевого самоврядування
2. Історія становлення місцевого самоврядування в Україні
3. Територіальна, матеріальна, фінансова, організаційна та правова основи місцевого самоврядування в Україні

4. Гарантії місцевого самоврядування
5. Сфера компетенції місцевого самоврядування в Україні
6. Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування в Україні
7. Система місцевого самоврядування в Україні.
8. Правовий статус сільського, селищного, міського голови в системі місцевого самоврядування
9. Виконавчий комітет сільської, селищної, міської ради в системі місцевого самоврядування
10. Місце та роль старости в системі місцевого самоврядування
11. Органи самоорганізації населення

#### **Додаткові питання для підготовки до семінарського заняття:**

1. Яка історія становлення місцевого самоврядування в Україні?
2. В чому особливості місцевого самоврядування в місті Києві?
3. Які повноваження виконує староста?
4. Яким чином відбувається об'єднання територіальних громад сіл, селищ та міст?

### **5. Завдання для самостійної роботи**

#### **Тема 1. Конституційне право в умовах конституційної реформи в Україні**

##### **Реферати (доповіді):**

1. Форми конституційно-правової відповідальності.
2. Підстави конституційно-правової відповідальності.
3. Методологія науки конституційного права.
4. Джерела науки конституційного права України.
5. Етапи виникнення і розвитку світового конституціоналізму.
6. Виникнення і розвиток конституціоналізму в Україні.
7. Конституція Пилипа Орлика як джерело світового конституціоналізму.
8. Конституція УНР 1918 р., як джерело українського конституціоналізму.

##### **Завдання для самостійного вивчення:**

1. Обґрунтуйте як співвідносяться між собою терміни “конституційне право” та “державне право”.
2. Аргументуйте відмінність конституційного права України за його предметом та методами правового регулювання від інших галузей національного права України.
3. Користуючись Конституцією України, наведіть приклади уповноважуваних, зобов'язуваних та забороняючих конституційно-правових норм (3-4 норми). Яка різниця між цими видами конституційно-правових відносин?
4. Користуючись Конституцією України, наведіть приклади конституційно-правових норм, внаслідок реалізації яких виникають конкретні, загальні

конституційно-правові відносини і конституційно-правові стани. Яка різниця між цими видами конституційно-правових відносин?

5. Сформулюйте специфіку конституційно-правових норм.
6. Розкрийте структуру конституційно-правових відносин.
7. Визначте зміст понять: природні та позитивіські джерела конституційного права.
8. Ознаки Конституції України.
9. Предмет правового регулювання Конституції України.
10. Функції Конституції України.
11. Основні напрями сучасної конституційної реформи.
12. Основні положення теорії конституціоналізму.
13. Теорія сучасної конституції.
14. Юридичні властивості конституції.
15. Пряма дія норм як юридична властивість конституції.
16. Правова охорона конституції.

## **Тема 2. Захист прав людини та громадянина в Україні в умовах сучасності**

### **Реферати (доповіді):**

1. Європейська конвенція про громадянство від 6 листопада 1997 року.
2. Порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України.
3. Правовий статус закордонних українців.
4. Засади запобігання та протидії дискримінації в Україні.
5. Законні інтереси особи як важливий елемент її конституційно-правового статусу.
6. Політичні права і свободи громадян України: нормативно-правове закріплення та реалізація.
7. Право на петиції в Україні: сьогодення та напрями вдосконалення.
8. Право на правову допомогу в Україні (первинну та вторинну) та його реформування.

### **Завдання для самостійного вивчення:**

1. Сформулюйте поняття особи, яка потребує додаткового захисту.
2. Сформулюйте поняття особи, яка потребує тимчасового захисту.
3. Міжнародні принципи захисту біженців, передбачені Конвенцією про статус біженців 1951 року.
4. Порядок ведення Єдиного державного демографічного реєстру.
5. Документи, що оформляються із застосуванням засобів єдиного державного демографічного реєстру.
6. Забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України.
7. Захист персональних даних в Україні.
8. Правовий статус іммігранта в Україні.
9. Політичні гарантії забезпечення реалізації конституційних прав і свобод

- людини і громадянина в Україні.
10. Ідеологічні гарантії забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні.
  11. Економічні гарантії забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні.
  12. Юридичні гарантії забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні.
  13. Державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії.
  14. Професійні спілки в Україні, їх права та гарантії діяльності.
  15. Правовий статус молодіжних та дитячих громадських організацій в Україні.

### **Тема 3. Народне волевиявлення: останні тенденції змін**

#### **Реферати (доповіді):**

1. Місцеві вибори в Україні: нормативно-правове регулювання та напрями вдосконалення.
2. Порядок обрання Президента України.
3. Повторні вибори та повторне голосування: аспекти співвідношення.

#### **Завдання для самостійного вивчення:**

1. Суб'єкти виборчого процесу в Україні.
2. Правовий статус ЦВК в Україні.
3. Місцевий референдум в Україні: сьогодення та напрями вдосконалення.
4. Державний реєстр виборців в Україні.
5. Порядок обрання народних депутатів України
6. Принципи виборчого права в Україні.
7. Засади виборчого процесу.
8. Види виборів, порядок і строки їх призначення і проведення.
9. Фінансове та матеріально-технічне забезпечення підготовки і проведення виборів в Україні.

### **Тема 4. Парламентська реформа в Україні**

#### **Реферати (доповіді):**

1. Конституційно-правовий статус народного депутата України.
2. Недоторканість парламентарія: світовий та вітчизняний досвід.
3. Структура Верховної Ради України.

#### **Завдання для самостійного вивчення:**

1. Правовий статус комітетів Верховної Ради України.
2. Правовий статус Голови Верховної Ради України його Першого заступник та заступника Голови Верховної Ради України.
3. Правовий статус Підготовчої депутатської групи.
4. Правовий статус депутатських фракції, коаліції депутатських фракцій.



5. Правовий статус парламентської опозиції.
6. Правовий статус Погоджувальної ради депутатських фракцій (груп).
7. Правовий статус Лічильної комісії.
8. Правовий статус Тимчасової президії першої сесії Верховної Ради України.
9. Правовий статус тимчасових комісій Верховної Ради України.

### **Тема 5. Конституційно-правовий статус глави держави та його вдосконалення в Україні**

#### **Реферати (доповіді):**

1. Контрасигнація актів Президента України.
2. Роль Адміністрації Президента в діяльності глави держави.
3. Правові форми роботи Президента України.

#### **Завдання для самостійного вивчення:**

1. Порядок обрання Президента України.
2. Представницькі повноваження Президента України.
3. Повноваження Президента України у відношенні до Верховної Ради України та в сфері законодавчої влади.
4. Повноваження Президента України в сфері виконавчої влади.
5. Повноваження Президента України в сфері судової влади.
6. Повноваження Президента України в сфері національної безпеки, оборони та військової політики.
7. Повноваження Президента України з формування органів та призначення посадових осіб.
8. Процедура відставки Президента України.
9. Порядок дострокового припинення повноважень Президента України у зв'язку з неможливістю виконання ним своїх повноважень за станом здоров'я.

### **Тема 6. Виконавча влада в Україні: особливості функціонування та реформування**

#### **Реферати (доповіді):**

1. Місце та роль Кабінету Міністрів України у механізмі державної влади.
2. Конституційні засади адміністративної реформи в Україні.
2. Конституційний статус Урядів в інших країнах світу.
3. Виконавча влада: світовий досвід та українська модель.

#### **Завдання для самостійного вивчення:**

1. Поняття уряду держави та його функції.
2. Конституційний порядок формування Кабінету Міністрів України. Компетенція Кабінету Міністрів України.
3. Основні форми роботи Кабінету Міністрів України.

4. Відповідальність Кабінету Міністрів України. Відставка Прем'єр-міністра України та інших членів Кабінету Міністрів України.
4. Основні завдання та функції міністерств та інших центральних органів виконавчої влади України.
5. Конституційно-правовий статус місцевих державних адміністрацій.
6. Конституційні засади взаємовідносин місцевих державних адміністрацій з органами місцевого самоврядування.

## **Тема 7. Судова влада в Україні: особливості функціонування та реформування**

### **Реферати (доповіді):**

1. Місце та роль Конституційного Суду України у в системі правосуддя України.
2. Конституційні засади судової реформи в Україні.
3. Конституційний статус суддів: порівняльний аналіз Україна та країни ЄС.
4. Судова гілка влади: світовий досвід та українська модель.

### **Завдання для самостійного вивчення:**

1. Характеристика судової гілки влади в Україні.
2. Основні функції судової гілки влади та їх характеристика.
3. Правосуддя, як основна гарантія забезпечення прав та свобод людини в Україні.
4. Види та форми індивідуального доступу до конституційного правосуддя.
5. Судова реформа в Україні: основні напрями.
6. Судова система в Україні.
7. Порівняльний аналіз судової системи та системи правосуддя в країнах Європи.

## **Тема 8. Місцеве самоврядування в умовах конституційної реформи**

### **Реферати (доповіді):**

1. Місцеве самоврядування в системі народовладдя.
2. Основні наукові концепції місцевого самоврядування.
3. Найбільш поширені моделі місцевого самоврядування.
4. Місцевий референдум як форма безпосереднього здійснення муніципальної влади територіальною громадою.
5. Державна підтримка місцевого самоврядування.

### **Завдання для самостійного вивчення:**

1. Місцеве самоврядування, як елемент основ конституційного ладу України.
2. Ознаки місцевого самоврядування.
3. Міжнародно-правове регулювання питань місцевого самоврядування. Європейська Хартія про місцеве самоврядування.
4. Органи самоорганізації населення. Старости.

5. Порядок формування органів місцевого самоврядування.
6. Гарантії місцевого самоврядування.

## 6. Індивідуальні завдання (курсіві, дипломні роботи)

Згідно навчального плану з дисципліни «Конституційна реформа в Україні» курсових та дипломних робіт не передбачено.

## 7. Методи навчання та контролю

### Методи навчання

**Бесіда** - передбачає використання попереднього досвіду, знань слухачів з конституційного права і на основі цього приведення їх за допомогою діалогу щодо сучасних аспектів міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності до усвідомлення нових явищ, понять або відтворення вже наявних (вступна, поточна й підсумкова бесіди).

**Лекція** — це метод, за допомогою якого педагог у словесній формі розкриває сутність наукових понять, явищ, процесів, логічно пов'язаних, об'єднаних загальною темою.

**Наочні методи** передбачають насамперед використання демонстрації та ілюстрації.

**Демонстрація** — це метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у натурі, динаміці.

**Ілюстрація** — метод навчання, за якого предмети і процеси розкриваються через їх символічне зображення (світлина, мультимедійні матеріали, схеми, графіки та ін.).

### Методи контролю

Найпоширенішими методами контролю є: усний контроль, письмовий, тестовий, графічний, програмований контроль, практична перевірка, а також методи самоконтролю і самооцінки.

**Усний контроль (усне опитування).** Це найпоширеніший метод при вивченні "Міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності". Його використання сприяє опануванню логічним мисленням, виробленню і розвитку навичок аргументувати, висловлювати свої думки грамотно, образно, емоційно, обстоювати власну думку. Здійснюють його на семінарських заняттях, а також на лекціях і консультаціях.

Усне опитування передбачає таку послідовність: формулювання запитань (завдань) з урахуванням специфіки предмета "Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності" і вимог програми; підготовка здобувачів вищої освіти до відповіді і викладу знань; коригування викладених у процесі відповіді знань; аналіз і оцінювання відповіді.

За рівнем пізнавальної активності запитання для перевірки знань з «Міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності» можуть бути: *репродуктивними* (передбачають відтворення вивченого); *реконструктивними* (потребують застосування знань і вмінь у дещо змінених умовах); *творчими* (застосування знань і вмінь у значно змінених, нестандартних умовах, перенесення засвоєних принципів доведення (способів дій) на виконання складніших завдань).

**Письмовий контроль.** Його метою є з'ясування в письмовій формі ступеня оволодіння здобувачами ступеня вищої освіти знаннями, вміннями та навичками з "Міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності", визначення їх якості - правильності, точності, усвідомленості, вміння застосувати знання на практиці.

Перевагою письмової перевірки є те, що за короткий термін вдається скласти уявлення про знання багатьох слухачів, результати перевірки зберігаються і є змога з'ясувати деталі й неточності у відповідях.

**Тестовий контроль.** Для визначення рівня сформованості знань і вмінь з навчальної дисципліни "Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності" передбачається використання тестового контролю. При цьому можливе застосування тестів

як відкритої форми (із вільно конструйованими відповідями), так і тести закритої форми (із запропонованими відповідями).

**Практична перевірка.** Її застосовують з "Міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності" з метою оволодіння системою практичних професійних умінь та навичок. Така перевірка дає змогу виявити, якою мірою здобувачі ступеня вищої освіти усвідомили теоретичні основи цих дій.

## 8. Форми та методи поточного контролю

Найпоширенішими методами контролю є: усний контроль, письмовий, тестовий, графічний, програмований контроль, практична перевірка, а також методи самоконтролю і самооцінки.

**Усний контроль (усне опитування).** Це найпоширеніший метод при вивченні "Міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності". Його використання сприяє опануванню логічним мисленням, виробленню і розвитку навичок аргументувати, висловлювати свої думки грамотно, образно, емоційно, обстоювати власну думку. Здійснюють його на семінарських заняттях, а також на лекціях і консультаціях.

Усне опитування передбачає таку послідовність: формулювання запитань (завдань) з урахуванням специфіки предмета "Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності" і вимог програми; підготовка здобувачів вищої освіти до відповіді і викладу знань; коригування викладених у процесі відповіді знань; аналіз і оцінювання відповіді.

За рівнем пізнавальної активності запитання для перевірки знань з «Міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності» можуть бути: *репродуктивними* (передбачають відтворення вивченого); *реконструктивними* (потребують застосування знань і вмінь у дещо змінених умовах); *творчими* (застосування знань і вмінь у значно змінених, нестандартних умовах, перенесення засвоєних принципів доведення (способів дій) на виконання складніших завдань).

**Письмовий контроль.** Його метою є з'ясування в письмовій формі ступеня оволодіння здобувачами ступеня вищої освіти знаннями, вміннями та навичками з "Міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності", визначення їх якості - правильності, точності, усвідомленості, вміння застосувати знання на практиці.

Перевагою письмової перевірки є те, що за короткий термін вдається скласти уявлення про знання багатьох слухачів, результати перевірки зберігаються і є змога з'ясувати деталі й неточності у відповідях.

**Тестовий контроль.** Для визначення рівня сформованості знань і вмінь з навчальної дисципліни "Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності" передбачається використання тестового контролю. При цьому можливе застосування тестів як відкритої форми (із вільно конструйованими відповідями), так і тести закритої форми (із запропонованими відповідями).

**Практична перевірка.** Її застосовують з "Міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності" з метою оволодіння системою практичних професійних умінь та навичок. Така перевірка дає змогу виявити, якою мірою здобувачі ступеня вищої освіти усвідомили теоретичні основи цих дій.

## 9. Рейтингова система оцінювання результатів навчання.

Нормативним підґрунтям встановлення рейтингу компетентності є Закон України «Про вищу освіту». Відповідно до статті 50 Закону України «Про вищу освіту» формами організації освітнього процесу є: 1) навчальні заняття; 2) самостійна робота; 3) практична підготовка; 4) контрольні заходи.

Розподіл балів, з яких формується рейтинг компетентності здобувача вищої освіти, відбувається між поточним контролем (60 балів) та підсумковим контролем (40 балів).

Аудиторна робота (поточне накопичення балів)									Підсумковий контроль	Підсумкова кількість балів
<i>max 60 %</i>									<i>max 40 %</i>	<i>max 100 %</i>
T.1	T.2	T.3	T.4	T.5	T.6	T.7	T.8	Самостійна робота	Залік	
4	4	4	4	4	4	4	4	28	40	100

## 9.2. Рейтинг компетентності здобувач вищої освіти з навчальної дисципліни

Рейтинг компетентності здобувача вищої освіти з навчальної дисципліни, що забезпечуються кафедрою включає *рейтинг компетентності з навчальної роботи* (аудиторна робота та самостійна робота) та *рейтинг компетентності з підсумкового контролю* (контрольні заходи). Що відповідає пропорції за 100-бальною шкалою.

Якщо здобувач вищої освіти виявляє бажання займатися науковою роботою то йому додатково до підсумкового рейтингу компетентності з дисципліни можуть бути зараховані *бали наукової роботи*. У разі зарахування додаткових балів за результатами наукової роботи загальний рейтинг компетентності здобувача вищої освіти з навчальної дисципліни не може перевищувати 100 балів<sup>1</sup>.

Якщо сумарний рейтинг компетентності здобувача вищої освіти складає менше 60 балів він вважається таким, що має академічну заборгованість.

### 9.2.1. Рейтинг з навчальної роботи здобувача вищої освіти

Відповідно до структури навчального плану навчальна робота складається з *аудиторної роботи* (лекційні, семінарські заняття) та *самостійної роботи*.

Оцінювання компетентності з навчальної роботи здобувача вищої освіти з дисципліни здійснюється шляхом встановлення відповідного рівня знань за кожне навчальне заняття та виставлення балів від 1 до 5. Важливо пам'ятати, що бали це не число, що отримуються в результаті вимірювань і обчислень, а приписане оціночне судження. Виставляючи бали, науково-педагогічний

<sup>1</sup>Тобто даний рейтинг є додатковим і у разі перевищення 100 бальної шкали зменшується на ту кількість балів які її перевищують. Наприклад, *рейтинг компетентності з навчальної роботи* (аудиторна робота та самостійна робота) – 55 балів, *рейтинг компетентності з підсумкового контролю* (контрольні заходи) – 35 балів, *рейтингові бали за наукову роботу* – 20 балів, сума 55+35+20=110, *загальний рейтинг компетентності* курсанта (слухача, студента) 100 балів.

працівник має їх обґрунтувати, керуючись логікою та існуючими критеріями(табл. 1).

Таблиця 1

**Характеристика оцінювання рівня  
компетентності здобувача вищої освіти**

<b>Бали</b>	<b>Критерій оцінювання компетентності</b>
<b>0</b>	<b>Незадовільний рівень компетентності.</b> У здобувача вищої освіти відсутні знання навчального матеріалу або він відмовляється відповідати на запитання, передбачені робочою програмою навчальної дисципліни.
<b>1<sup>2</sup></b>	<b>Мінімальний рівень компетентності.</b> Здобувач вищої освіти має фрагментарні знання, що базуються на попередньому досвіді. Не здатен формулювати визначення понять, класифікаційні критерії та тлумачити їхній зміст. Не може використовувати знання при вирішенні практичних завдань.
<b>2<sup>3</sup></b>	<b>Недостатній рівень компетентності.</b> Здобувач вищої освіти має безсистемні знання, допускає формально-логічні помилки при формулюванні понять, класифікаційних критеріїв та їхньому тлумаченні. Хаотично і невпевнено викладає матеріал, не здатен відділяти головне від другорядного, не може використовувати знання при вирішенні практичних завдань.
<b>3</b>	<b>Достатній рівень компетентності.</b> Здобувач вищої освіти має базові знання з навчальної дисципліни. Формулює юридичні поняття, класифікаційні критерії, але допускає інтерпретаційні помилки. Може виокремити ознаки явища та їх охарактеризувати (риси, властивості, аспекти). Відповідь надається за одним джерелом навчальної літератури. При відтворенні знань застосовує репродуктивний тип мислення, відсутнє системне викладення навчального матеріалу. Не вміє доказово обґрунтовувати свої судження, допускає неточності при використанні знань для вирішення практичних завдань.
<b>4</b>	<b>Добрий рівень компетентності.</b> Здобувач вищої освіти має ґрунтовні знання навчального матеріалу, але під час відповіді допускає незначні помилки. Володіє категоріально-понятійним апаратом та здатен використовувати знання для вирішення практичних завдань. Може охарактеризувати склад (зміст) явища (або внутрішню побудову явища) та його елементів. Може обґрунтувати призначення явища, яке конкретизується у його функціях (напрямок впливу на інші явища). Може навести подібність та відмінність з іншими спорідненими та протилежними явищами. Відповідь

<sup>2</sup>Здобувачу вищої освіти слід пам'ятати, що отримання зазначеного балу негативно впливає на загальний рейтинг компетентності і може привести до академічної заборгованості.

<sup>3</sup>Здобувачу вищої освіти слід пам'ятати, що отримання зазначеного балу негативно впливає на загальний рейтинг компетентності і може привести до академічної заборгованості.

	надається за декількома джерелами навчальної літератури, з посиланням на нормативно-правові акти та наведенням прикладів. При відтворенні знань застосовує продуктивний тип мислення.
5	<b>Відмінний рівень компетентності.</b> Здобувач вищої освіти має системні знання глибоко і повно засвоїв увесь навчальний матеріал, в якому легко орієнтується, володіє категоріально-понятійним апаратом, вміє пов'язувати теорію з практикою, вирішувати практичні завдання, висловлювати і обґрунтовувати свої судження. Може навести особливості інтерпретації правових явищ в різних теоріях, загальне та відмінне в різних позиціях вчених, як в національному так і в міжнародному та європейському праві (в межах часу, предмету, простору). Здатен обґрунтувати перспективи розвитку правових явищ в Україні. Відповідь надається на основі знань державних програм, концепцій, проектів нормативно-правових актів, а також наукових досліджень вітчизняних та закордонних вчених. Даний рівень компетентності передбачає грамотний, логічний виклад відповіді (як в усній, так і в письмовій формі), якісне зовнішнє оформлення. При відтворенні знань застосовує евристичний тип мислення.

Рейтинг компетентності з навчальної роботи здобувача вищої освіти, з дисципліни, визначається шляхом встановлення середньоарифметичного балу здобувача вищої освіти, отриманого на семінарських заняттях з урахуванням роботи на лекційних заняттях та самостійної роботи протягом опанування навчальної дисципліни та помноженого на коефіцієнт  $K_1$  ( $K_1=60:5=12$ ) з округленням результату до цілого числа.

Середній бал здобувача вищої освіти визначається шляхом додавання усіх балів отриманих на семінарських заняттях з урахуванням роботи на лекційних заняттях та самостійної роботи протягом опанування навчальної дисципліни, поділених на кількість відповідей здобувача вищої освіти з округленням результату до десятих (наприклад 3,8 або 4,5)<sup>4</sup>. **При визначенні середнього балу здобувача вищої освіти необхідною умовою його зарахування є те, що відповідні бали мають бути отримані здобувачем вищої освіти не менше як на 50% занять з навчальної роботи. У разі невиконання зазначеної умови або коли середньоарифметичний бал здобувача вищої освіти менший 2,5 здобувач вищої освіти вважається таким, що має академічну заборгованість яку зобов'язаний ліквідувати шляхом відпрацювання тем програми навчальної дисципліни з яких не має відповідних балів.**

<sup>4</sup>Наприклад, з дисципліни навчальним планом передбачено 5 семінарських занять. Для того щоб не мати академічної заборгованості здобувач вищої освіти має відповідати більше ніж на 50% занять тобто на 3 парах. Отже, виконуючи зазначену вимогу він працював на першому занятті і отримав 3 бали, на другому занятті він не підготувався і отримав 0 балів (які в подальшому пересклав на 4), на третьому занятті здобувач вищої освіти був у добовому наряді отримав 4 бали, на четвертому занятті отримав 3 бали, на останньому – 4 бали. Середньоарифметичний бал складає загальна сума балів поділена на кількість оцінок  $(3+0+4+3+4):5=2,8$ . Відповідно рейтинг компетентності з навчальної роботи здобувача вищої освіти буде  $2,8 \times 12 = 33,6 \approx 34$ .

### 9.2.2. Рейтинг з підсумкового контролю здобувача вищої освіти

Відповідно до навчального плану *підсумковий* контроль з навчальних дисциплін, що забезпечуються кафедрою передбачений у формі заліку.

Залік із перевірки компетентності з навчальних дисциплін, що забезпечуються кафедрою складається письмово або усно за білетами підсумкового контролю які пропонуються здобувачу вищої освіти. Максимальна кількість балів з підсумкового контролю здобувачів вищої освіти становить 40 балів.

Кількість білетів підсумкового контролю має перевищувати кількість здобувачів вищої освіти у навчальній групі не менше ніж на 5 одиниць. Кількість питань в білеті підсумкового контролю з навчальних дисциплін визначається кафедрою з урахуванням специфіки дисципліни<sup>5</sup>.

Оцінювання компетентності здобувача вищої освіти під час підсумкового контролю здійснюється шляхом встановлення відповідного рівня знань за кожне питання. Виставляючи рівень компетентності, науково-педагогічний працівник має його обґрунтувати, керуючись логікою та існуючими критеріями(табл. 1).

Рейтинг компетентності з підсумкового контролю здобувачів вищої освіти визначається шляхом встановлення середньоарифметичного балу курсанта (слухача, студента) отриманого за кожне питання білету підсумкового контролю помножене на коефіцієнт  $K_2$  ( $K_2=40:5=8$ ) з округленням результату до цілого числа.

Середньоарифметичний бал здобувача вищої освіти з підсумкового контролю визначається шляхом додавання усіх балів отриманих за кожне питання білету підсумкового контролю поділених на кількість питань білету з округленням результату до десятих (наприклад 3,8 або 4,5)<sup>6</sup>.

### 9.2.3. Рейтинг наукової роботи здобувача вищої освіти

За результатами семестрової наукової роботи здобувача вищої освіти його рейтинг компетентності з дисципліни може бути підвищений з урахуванням рівнів результативності такої роботи.

Рейтингові бали за наукову роботу здобувача вищої освіти нараховуються з урахуванням рівнів результативності цієї роботи. Відповідні значення рівнів та додаткові бали визначаються згідно з таблицею (табл. 2).

Таблиця 2

#### Характеристика оцінювання рівня творчих досягнень здобувач вищої освіти

<sup>5</sup>Наприклад, два теоретичних питання, одне практичне, одне питання з переліку питань що виноситься на самостійну роботу.

<sup>6</sup>Наприклад, здобувач вищої освіти відповідаючи на білет підсумкового контролю за перше питання отримав 3 бали, за друге 4 бали, за третє 5 балів, за четверте 2 бали. Відповідно його загальний рейтинг з підсумкового контролю за результатами складання екзамену буде  $((3+4+5+2):4) \times 8 = 28$ . Або інший приклад, здобувач вищої освіти відповідаючи на білет підсумкового контролю за перше питання отримав 3 бали, за друге 4 бали, за третє 5 балів. Відповідно його загальний рейтинг з підсумкового контролю за результатами складання екзамену буде  $((3+4+5):3) \times 8 = 32$ . Або ще приклад, здобувач вищої освіти відповідаючи на білет підсумкового контролю за перше питання отримав 4 бали, за друге 5 балів. Відповідно його загальний рейтинг з підсумкового контролю за результатами складання екзамену буде  $((4+5):2) \times 8 = 36$ .



<i>Результати творчої роботи здобувач вищої освіти</i>	<b>Рівень результативності та додаткові бали</b>
Стаття у факультетському (інститутському) збірнику, призове місце на конкурсі наукових робіт здобувача вищої освіти факультету (інституту), приз за експонат на виставці курсантських (студентських) робіт, доповідь на факультетській (інститутській) науковій конференції та ін.	I рівень, факультетський (інститутський) – 5 балів
Ті ж досягнення на заходах академічного рівня, прийняття до розгляду заявки на патент та ін.	II рівень, академічний – 10 балів
Ті ж досягнення на заходах міжвузівського рівня чи МОН, МВС декілька досягнень II рівня, участь у республіканських виставках, національних олімпіадах, отримання державного патенту, заявка на закордонне патентування.	III рівень, міністерський, міжвузівський – 15 балів
Статті в міжнародних збірниках та журналах, доповіді на міжнародних конференціях і семінарах, участь у міжнародних олімпіадах, конкурсах та виставках, отримання закордонного патенту.	IV рівень, міжнародний – 20 балів

### 9.3. Фіксація результатів компетентності здобувач вищої освіти

Для занесення результатів компетентності здобувача вищої освіти у відомість обліку успішності, залікову книжку здобувача вищої освіти використовується таблиця співвідношення між рейтингом здобувача вищої освіти та ECTS оцінками (табл. 3).

## 10. ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	відмінно	A	відмінне виконання
85-89	добре	B	вище середнього рівня
75-84		C	загалом хороша робота
66-74	задовільно	D	непогано
60-65		E	виконання відповідає мінімальним критеріям
35-59	незадовільно	Fx	необхідне перескладання
1-34		F	необхідне повторне вивчення курсу

## **11. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає дисципліна та з урахуванням дистанцій**

Під час проведення занять використовується: інтерактивні, мультимедійні проектори, комп'ютерна техніка, інтерактивні дошки, методичне забезпечення, за допомогою якого проводяться дистанційні навчання з дисципліни, тощо.

## **12. Орієнтовний перелік питань підсумкового контролю**

1. Конституційне право як галузь права, галузь законодавства, юридична наука та навчальна дисципліна.
2. Поняття та предмет, система галузі конституційного права.
3. Конституційно-правові норми та їх класифікація.
4. Конституційно-правові принципи та інститути.
5. Поняття та система джерел конституційного права України.
6. Відповідальність в конституційному праві.
7. Предмет та система, джерела науки конституційного права.
8. Місце науки конституційного права в системі юридичних наук.
9. Поняття та предмет навчальної дисципліни „Конституційне право України”.
10. Поняття, ознаки та предмет конституції.
11. Порядок введення в дію Конституції України. Порядок внесення змін до Конституції України.
12. Структура, види і способи прийняття конституцій.
13. Основні положення теорії конституціоналізму: сутність, функції, риси та юридичні властивості конституції.
14. Охорона конституції.
15. Історія конституційного розвитку України.
16. Основні етапи новітньої конституційної реформи в Україні.
17. Конституційні акти незалежної Української держави.
18. Поняття, ознаки та основні напрямки сучасної гуманітарної реформи в Україні
19. Основи правового статусу людини і громадянина як загальний конституційно-правовий інститут.
20. Види правових статусів людини і громадянина.
21. Поняття та елементи конституційного правового статусу людини та громадянина.
22. Основні принципи правового статусу людини і громадянина та їх конституційне закріплення.
23. Громадянство України: поняття та ознаки, принципи. Повноваження органів і посадових осіб по вирішенню питань громадянства України.
24. Виконання рішень, прийнятих з питань громадянства України.
25. Належність, набуття та припинення громадянства України.
26. Поняття правового статусу іноземців та осіб без громадянства, їх перебування в Україні.

27. Правовий статус біженців в Україні.
28. Поняття, природа та класифікація конституційних прав та свобод людини і громадянина.
29. Конституційна скарга і конституційне звернення.
30. Особисті права і свободи.
31. Політичні права і свободи.
32. Економічні права і свободи.
33. Соціальні права і свободи.
34. Культурні права і свободи.
35. Конституційні гарантії захисту та практичного здійснення прав та свобод людини і громадянина.
36. Конституційні обов'язки людини і громадянина, їх класифікація.
37. Порядок звернення та розгляд заяв в Європейського суду з прав людини.
38. Місце та роль рішень Європейського суду з прав людини в системі джерел конституційного права України.
39. Виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні.
40. Практика Європейського суду з прав людини щодо забезпечення основних прав і свобод людини та громадянина в Україні.
41. Поняття і види виборів, їх соціальні функції.
42. Виборче право і виборча система. Особливість виборчої системи України.
43. Мажоритарна, пропорційна і змішана виборчі системи.
44. Конституційні принципи виборчого права України.
45. Виборчий процес в Україні: поняття та стадії, законодавче регулювання стадій виборчого процесу.
46. Поняття та соціальні функції референдуму.
47. Види і предмет референдумів.
48. Призначення, організація та проведення референдумів.
49. Відповідальність за порушення виборчих прав громадян.
50. Організація та проведення, правові наслідки всеукраїнського і місцевого референдумів.
51. Парламентаризм.
52. Верховна Рада - парламент України, її чисельний склад та структура
53. Поняття та ознаки, види парламентів.
54. Строки повноважень Верховної Ради України. Дострокове припинення повноважень Верховної Ради.
55. Компетенція акти Верховної Ради.
56. Статус народного депутата України.
57. Сесія Верховної Ради. Розгляд питань на пленарних засіданнях Верховної Ради.
58. Комітети і комісії Верховної Ради: склад, порядок формування, функції та повноваження.
59. Посадові особи Верховної Ради.
60. Поняття та стадії законодавчого процесу. Особливості проходження конституційних законів.

61. Прийняття законопроекту. Введення в дію законів та інших актів Верховної Ради.
62. Спеціальні парламентські процедури.
63. Депутатські групи і фракції у Верховній Раді.
64. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: функції та повноваження.
65. Місце і роль Президента України в механізмі державної влади.
66. Порядок обрання, компетенція і строк повноважень Президента України.
67. Апарат Президента України.
68. Акти Президента України.
69. Поняття, ознаки та система виконавчої влади в Україні.
70. Конституційний статус Кабінету Міністрів України.
71. Конституційний статус Прем'єр-міністра України.
72. Компетенція та акти Кабінету Міністрів України.
73. Центральні органи виконавчої влади.
74. Місцеві органи виконавчої влади: система, порядок формування, повноваження.
75. Світові моделі місцевого самоврядування та їх реалізація в Україні.
76. Поняття та ознаки місцевого самоврядування в Україні.
77. Історія становлення місцевого самоврядування в Україні.
78. Система, органи і посадові особи місцевого самоврядування.
79. Територіальна громада – первинний суб'єкт місцевого самоврядування.
80. Сільська, селищна, міська рада в системі місцевого самоврядування.
81. Правовий статус сільського, селищного, міського голови та старости в системі місцевого самоврядування.
82. Виконавчий комітет в системі місцевого самоврядування.
83. Особливості статусу районних та обласних рад як органів місцевого самоврядування.
84. Органи самоорганізації населення.
85. Територіальна, матеріальна, фінансова, організаційна та правова основи місцевого самоврядування.
86. Сфера компетенції та акти місцевого самоврядування.
87. Порядок формування, організація роботи органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
88. Статус депутата місцевої ради.
89. Форми безпосереднього здійснення муніципальної влади територіальною громадою.
90. Гарантії місцевого самоврядування.

### **13. Рекомендована література**

#### **13.1. Нормативно-правові акти**

1. Виборчий кодекс України: Закон України від 19.12.2019 URL/<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>

2. Декларація прав національностей України: прийнята Верховною Радою України 1 листопада 1991 року // ВВР Української РСР. 1991. №53. Ст. 799.
3. Загальна декларація прав людини: URL [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_015#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text)
4. Конституційний договір про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України: укладений 8 червня 1995 року між Верховною Радою України і Президентом України // ВВР. 1995. №18. Ст. 133.
5. Конституційний Суд України. Рішення. Висновки 1997–2001 / Відповід. редактор канд. юрид. наук П.Б.Євграфов. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 512 с.
6. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. із змінами // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права / В кн.: Права людини. Основні міжнародно-правові документи. Київ, 1989.
8. Про Автономну Республіку Крим: Закон України від 17 березня 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 11. Ст. 69.
9. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08 липня 2011 року // Офіційний вісник України від 12.08.2011. 2011. № 59. Стор. 83. Ст. 2347
10. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10 лютого 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. 1998. №29. Ст. 191.
11. Про всеукраїнський референдум: Закон України від 06.11.2012 року // Офіційний вісник України. UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5475-17#Text>
12. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 13. Ст. 65.
13. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII UPL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
14. Про запобігання корупції: Закон України № 1700-VII від 14.10.2014 р./ UPL: : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>
15. Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України; План, Заходи від 23.11.2015 № 1393-р // [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
16. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>
17. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>
18. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>
19. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 р. UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%E2%F0#Text>
20. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16 жовтня 1996 р. UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/96-%D0%B2%D1%80#Text>

21. Про міжнародні договори України: Закон України // ВВР. 1994. № 10. Ст. 45.
22. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. 1997. № 25. Ст. 20 (з змінами та доповненнями).
23. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. 1999. № 20-21. Ст. 190.
24. Про національні меншини в Україні: Закон України // ВВР. 1992. № 36. Ст. 529.
25. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областях: Закон України № 1680-VII від 16.09.2014 р. UPL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1680-18>
26. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент): Закон України від 10.09.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39-20#Text>
27. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>
28. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 422 вересня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 19-20. Ст. 179.
29. Про прокуратуру: Закон України від 10 жовтня 2014 р. UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
30. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 5 березня 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. 1998. № 35. Ст. 237.
31. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text>
32. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України 10 лютого 2010 UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>
33. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України // ВВР. – 1991. - № 25. - Ст. 283
34. Про службу в органах місцевого самоврядування: проект Закону України № 2489 від 20.03.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=54569](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54569)
35. Про співробітництво територіальних громад: Закон України № 1508-VII від 17.06.2014 р. UPL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>
36. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 40. Ст. 290.
37. Про статус народних депутатів України: Закон України від 22 бер. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 42. Ст. 212.
38. Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 №5/2015 UPL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
39. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 // Відомості Верховної Ради України. 2010. N 41-42, N 43, N 44-45. - Ст.529.

40. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.06.2014. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>
41. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. 1998. № 20. Ст.99.
42. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 38. Стор. 1696.
43. Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року №20-рп/2010. У справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про внесення змін до Конституції України“ від 8 грудня 2004 року № 2222–IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України)

### **13.2. Основні доктринальні джерела:**

1. Актуальні проблеми конституційного права України: підручник / За заг. ред. проф. Олійника А.Ю. Київ: «Центр учбової літератури», 2013. 554 с.
2. Антологія української юридичної думки. Том 4. Конституційне (державне) право / За ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. Київ, 2004. 599 с.
3. Бисага Ю. М., Крегул Я. М., Куцин М. М., Нечипорук Г. Ю.Праксеологія парламентського контролю: порівняльно-аналітичне дослідження: монографія. Видавничий дім "Гельветика", 2020. 262 с.
4. Бородін Є., Оносенко І. Реалізація права громадянина на службу в органах місцевого самоврядування: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Державне управління та місцеве самоврядування*, 2016, Вип. 2 (29), С. 167-175
5. Гришко Р.Ю. Реформування місцевого самоврядування в Україні у напрямку децентралізації управління: дис... канд. наук держ. управ. Запоріжжя., 2017. 208 с.
6. Гультай М. М. Захист прав і свобод людини та громадянина Конституційним Судом України. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. / Н. В. Аніщук, М. В. Афанасьєва, Н. М. Бакаянова та ін. ; за заг. ред. А. Р. Крусян та А. А. Єзерова. Київ : Юрінком Інтер, 2018 С. 438-456.
7. Гультай М. М. Історичні витоки вітчизняного конституціоналізму: звичаї, традиції, пам'ятки права та філософські концепції: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 240 с.
8. Гультай М., Федоренко Т. Уніфікація міжнародних і національних стандартів з прав людини: інститут конституційної скарги (теоретичне обґрунтування та сучасний стан). Вісник Конституційного Суду України. 2018. №3. С.162-174.
9. Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя: курс лекцій / М. М. Гультай. Київ :Центр учбової літератури, 2019. 269 с.

10. Калиновський Б. Конституційна реформа: теоретичні й правові основи. *Конституційна реформа в Україні: досвід країн Центральної і Східної Європи* : зб. матеріалів Другої міжнародної науково-практичної конференції (Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 16 жовтня 2020 р.) / Упоряд. І.Д. Софінської. Львів : Каменяр, 2020. С. 123-126
11. Калиновський Б.В. Місцева публічна влада в Україні: поняття та сутність. *Децентралізація публічної влади: національний та зарубіжний досвід* : Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 6 листопада 2020 р. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2020. 116 с.
12. Камінська Н. В., Сьох К. Я. Забезпечення прав громадян на державну службу та службу в органах місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади та євроінтеграції: монографія. Київ, 2018. 265 с.
13. Карпачова Н.І. Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні (Перша щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини). Київ, 2000.
14. Коваленко В. Ф., Товста С. П. Конституційне право та конституційна інженерія в сучасних українських реаліях. *Імідж сучасного педагога*. 2019. №. 3 (186). С. 14-18.
15. Коментар до Конституції України: Науково-практичний коментар /В.Б. Аверьянов, О.В. Батанов, Ю.В. Баулын та ін.; Ред. Кол. В.Я. Тацій, Ю.П. Битяк, Ю.М. Грошевой та ін. Харків: Видавництво «Право»; К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 808 с.
16. Конституція та засади конституційного ладу України у питаннях та відповідях: навч. посіб. / Є. І. Григоренко, О. С. Передерій. Харків: ХУПС, 2010. 171 с.
17. Конституційне право України: навчально-методичний посібник URL: [http://dcmaup.com.ua/assets/files/konstitucijne-pravo-ukraini-nmp\\_2020.pdf](http://dcmaup.com.ua/assets/files/konstitucijne-pravo-ukraini-nmp_2020.pdf)
18. Конституційне право України : підручник / Т. М. Слїнько, Л. І. Летнянчин, В.П. Колісник та ін.; за заг. ред. Т. М. Слїнько. Харків: Право, 2020. 592 с.
19. Крегул Ю., Батрименко В. Реформування місцевого самоврядування в Україні. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. №1. С.17
20. Кузнєцов Е. А., Кузнєцова З. В. Впровадження принципівконституціоналізму менеджменту в Україні. *Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку: матер.Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю економіко-правового ф-ту ОНУ імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 14-15 верес. 2018 р.) / ОНУімені І.І. Мечникова; відп. ред. І. А. Ломачинська, А. В. Смітюх. О.:Фенікс, 2018. С.486-490.23.*
21. Кузнєцова З.В. Співвідношення внутрішнього та зовнішнього суверенітету держави. Політико-правова доктрина державного суверенітету в умовах глобалізації: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю зі дня народження доктора юридичних наук,



- професора Л.М. Стрельцова (25.10.1918 – 3724.03.1979), м. Одеса, 26 жовтня 2018 року. О.: Видавничий дім «Гельветика», 2018. с.156-160
22. Кулик Т.О. Конституційна реформа щодо правосуддя в Україні: перший погляд на недоліки та переваги // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2017. - № 3 – С. 7-12.
  23. Лабенська Л.Л. Взаємодія депутатів місцевих рад із сільським, селищним, міським головою: деякі питання // *Право України*.2003. № 11. С. 23.
  24. Савчин М.В. Конституційна юстиція та забезпечення конституційного порядку: 2005-2020. Монографія. Ужгород: ТОВ "РІК-У", 2020. 384с.
  25. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 556 с..
  26. Сьох К. Я. Пріоритетні напрями реформи системи місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади/ К. Я. Сьох // Правові реформи в Україні: реалії сьогодення: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 31 жовт. 2017 р.) Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 83-87.
  27. Сьох К.Я. Конституційне право громадян на службу в органах місцевого самоврядування/ дисерт....кан.юр.н. Київ. 2015. 225 с.
  28. Сьох К.Я. Механізм реалізації права громадян України на державну службу в органах державної влади України/ *Південноукраїнський правничий часопис*. №1. 2020. С. 136 - 139
  29. Сьох К.Я. Реформи у сфері децентралізації влади: д-освід Польщі для України. *Наше право. Спеціалізоване видавництво*. №1, 2018. С. 48-52
  30. Тетарчук І., Дяків Т. Конституційне право України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. К., Центр учбової літератури, 2020. 218 с

### 13.3. Інформаційні ресурси

1. <http://portal.rada.gov.ua> - Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
2. <http://kmu.gov.ua> - Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України.
3. <http://ccu.gov.ua> - Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України.
4. <http://president.gov.ua> - Офіційний веб-сайт Президента України.
5. <http://www.nau.ua> - Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)».